

عقل و اعتقاد دینی

درآمدی بر فلسفه دین

مایکل پترسون / ویلیام هاسکر،
بروس رایشنباخ / دیوید بازینجر
آرش نراقی / ابراهیم سلطانی

فهرست مطالب

۵	□ دیباچه
۱۱	□ مقدمه
۱۷	۱ تامل در باب خداوند در جستجوی حقیقت عایی
۱۸	تعریف دین
۲۲	بررسی چندحانه دین
۲۳	فلسفه دین چیست؟
۲۸	خدای ادیان توحیدی
۳۰	وطیفة ما چیست؟
۳۵	۲ تجربه دینی مواحهة نا امر الوهی چه معنایی دارد؟
۳۶	انواع تجربه‌های دینی
۴۱	تجربه دینی، نوعی احساس است
۴۳	تجربه دینی، نوعی تجربه متنی بر ادراک حسی است
۴۸	تجربه دینی، ارائه نوعی تبیین مافوق طبیعی است
۵۲	آیا تجربه‌های دینی هسته مشترکی دارند؟
۵۹	آیا تجربه دینی می‌تواند اعتقاد دینی را توحیه کند؟
۶۹	۳ ایمان و عقل رابطه عقل و ایمان چگونه است؟
۷۰	آیا عقل قابل اعتماد است؟
۷۲	عقل‌گرایی حداکثری
۷۸	ایمان‌گرایی
۸۵	عقل‌گرایی انتقادی
۹۶	۴ صفات خداوند خداوند شبیه چیست؟
۹۹	کامل مطلق و شایسته پرستش
۱۰۳	صروری و قائم بالذات
۱۰۷	خالق متشخص و قیوم
۱۱۰	قادر مطلق، عالم مطلق و حیر محص
۱۱۶	خداوند و اختیار انسان
۱۲۱	سرمدیت خداوند - فارغ از رمان بودن یا حاودانگی در رمان

۲۶۹	کارکردهای گفتار دینی
۲۷۴	سحن گفتن دربارهٔ خداوند، حقیقی است یا نمادین؟
۲۸۶	۹ معجزات آیا خداوند در امور رسمی دخالت می‌کند؟
۲۸۷	تعریف معجزه
۲۹۲	معجزات، وقایعی تاریخی‌اند
۳۰۰	معجزات، وقایعی تبیین‌ناپذیرند
۳۰۶	معجزات، افعال خداوند هستند
۳۱۱	ملاحظات عملی
۳۱۸	۱۰ حیات پس از مرگ آیا دلیلی برای امیدواری وجود دارد؟
۳۲۰	اصطلاح‌شناسی
۳۲۲	چند تلقی دربارهٔ حیات پس از مرگ
۳۲۷	روح و وحدت هویت شخصی
۳۳۲	نقد مفهوم روح
۳۳۵	نفس، واحدی روحی-حسمی است
۳۴۳	براهین پسین در تأیید حیات پس از مرگ
۳۴۹	براهین پیشین در تأیید حیات پس از مرگ
۳۵۲	چشم‌اندازها
۳۵۸	۱۱ علم و دین آیا علم و دین با یکدیگر سازگارند یا ناسازگار؟
۳۶۱	آیا دین و علم با یکدیگر معارضند؟
۳۶۶	آیا دین و علم دو مقوله کاملاً متمایزند؟
۳۶۹	آیا دین و علم مکمل یکدیگرند؟
۳۷۸	الهیات و علوم اجتماعی
۳۸۳	علم در چه نوع جهانی به وجود می‌آید؟
۳۹۷	۱۲ کثرت‌گرایی دینی چگونه می‌توان تنوع ادیان را تبیین کرد؟
۳۹۸	تنوع ادیان
۴۰۲	انحصارگرایی
۴۰۶	کثرت‌گرایی
۴۰۹	نقد کثرت‌گرایی

۱۳۰	۵ براهین حداشناسی ادله‌ای در تأیید وجود خداوند
۱۳۱	براهین حداشناسی، ادله اثباتی هستند
۱۳۴	برهان وجودی
۱۳۹	صورتسندی‌های حدید از برهان وجودی
۱۴۲	برهان جهان‌شاحتی کلامی
۱۴۵	تقریر تومیستی از برهان جهان‌شاحتی
۱۵۲	برهان عایت‌شاحتی متسی بر تمثیل
۱۵۵	برهان عایت‌شاحتی متسی بر استقراء
۱۶۲	برهان اخلاقی
۱۶۷	خدا و براهین متسی بر مجموعهٔ قرائن
۱۷۵	۶ مسأله شر مسأله‌ای علیه وجود خداوند
۱۷۸	مسأله منطقی شر
۱۸۴	مسأله شر به‌مرلهٔ قریبه [ای علیه وجود خداوند]
۱۹۰	دفاعیه و نظریهٔ عدل الهی
۱۹۵	انواع پاسورها
۲۰۳	چند نظریه عدل الهی جهانی و مهم
۲۱۱	نظریه عدل الهی و ارزیابی حداشناسی توحیدی
	۷ شحات خداوند بدون توسل به برهان آیا اعتقاد به خدا بیار به‌مسا و پایه دارد؟
۲۱۹	قریبه‌گرایی
۲۲۱	نقد قریبه‌گرایی
۲۲۳	رای پلنتیحا دربارهٔ اعتقادات واقعاً پایه
۲۲۸	رای آلتون دربارهٔ ادراک خداوند
۲۳۶	ملاحظات
۲۴۳	۸ زبان دس چگونه می‌توانیم به‌محو معناداری درباره خداوند سخن بگوییم؟
۲۵۲	زبان اسان و امر نامتاهی
۲۵۴	نظریه تمثیل
۲۵۵	مسأله معناداری و تحقیق‌پذیری
۲۶۰	

۴۱۴	شمول‌گرایی
۴۱۹	معاره‌هایی برای ارریانی ادیان
۴۲۷	۱۳ اخلاق دینی نسبت خداوند نا اخلاق
۴۲۸	سرچشمه حقیقت اخلاقی دینی
۴۳۳	مسای اعتبار حقیقت اخلاقی دینی
۴۳۸	دستیابی به حقیقت اخلاقی متکی به‌دین
۴۴۶	معای حقیقت اخلاقی متکی به‌دین
۴۵۳	مباحثات جاری
	۱۴ فلسفه و آموزه‌های الهیات آیا فلسفه می‌تواند اعمقادات دسی را
۴۶۲	وصوح بحشد؟
۴۶۳	تحسد
۴۶۹	فدیه
۴۷۵	ماوا گریدس روح القدس در درون اسان
۴۸۰	دعای حاجت
۴۸۶	وحی
۴۹۲	آموره و تعبیر
۴۹۸	۱۵ حسنجوی مدام خداوند و حطر کردن اسان
۴۹۹	فرآیندی فکری
۵۰۳	فعالیت فلسفی و ایمان دینی
۵۰۵	ار ایحا به کجا می‌رویم؟
	□ فهرست معادلها
۵۱۲	فارسی به‌انگلسی
۵۲۱	انگلسی به‌فارسی
	□ نمایه
۵۳۰	نمانه نامها
۵۳۴	نمانه موضوعات

مقدمه

فلسفه دین در سالهای اخیر نسبت به حد دهه گذشته بیشتر مورد توجه واقع شده است و فیلسوفان حرفه‌ای در مواجهه با مسائل سنتی نکیسکهای جدیدی به کار می‌برند و به دستاوردهای مهم و جدیدی بر نایل می‌شوند در سال ۱۹۸ نام حر داد که علاقه به پژوهشهای فلسفی در باب دین احیاء شده است و اظهار داشت که «حدا در حال بازگشس است» به تدریج عده بیشتری از مردم در می‌یابند که مباحث سرامون اعتقاد به خداوند فوق‌العاده مهم‌اند این کتاب مقدمه‌ای است بر آراء و مسائل اساسی در قلمرو حداث فلسفه دین ما می‌کوشیم مسی کاملاً قابل فهم و جامع در عرصه فلسفه دین فراهم آوریم مسی که تا حد امکان روزآمد متضمن اطلاعات تاریخی، به لحاظ کلامی معقول و حاوی مبارعات فلسفی باشد

متن حاضر سوانق فلسفی حواسنده را مفروض نمی‌انگارد، و سایر اس برای دانشویان دوره لیسانس و فوق لیسانس و محصلین حوره‌های علمیه که هیچ تماس قلبی با فلسفه نداشته‌اند سودمند است برای مطالعه اس من لازم نیست که حواسنده اس پیش بر واژگان و مفاهیم پایه مسلط باشد، لذا اس متن برای حواسندگان فکور و سختکوس صرف‌نظر از حوره مطالعات رسمشان، قابل فهم خواهد بود هدف اس نگارش اس کتاب، معرفی مقدماتی موضوعات فلسفه دین اس اما در اس حال در طول کتاب بحثهای سنتاً رادی درباره فلسفه عمومی بر مطرح می‌شود که پیش‌رمنه‌ای مفید برای درک فیلسوفان برحسته و آرای آنها فراهم می‌آورد

حظ‌مشی اصلی اس کتاب مقدماتی اس است که مسائل عمده اس حوره را استخراح کند و مورد بحث فرار دهد، و بر چکنده‌ای اس مباحثات فکری مندرج در مکتوبات اصلی را (که دشوارتر و پیچیده‌ترید) به دست دهد ما دانشویان را دعوب می‌کیم تا در اس گفت‌وگوی عظیم که درباره دین در گرفته و دهن بسیاری از فیلسوفان گذشته و حال را

اشغال کرده مشارکت کند تاکید اصلی ما بر ساختار این موضوعات است ما می‌خواهیم دانشجویان دقیقاً دریابند که موضوع از چه قرار است، ساخت منطقی آن چیست، محاطرات آن کدام است، و در حال حاضر چه شقوق عمده‌ای دارد هدف بهایی ما آن است که به دانشجویان کمک کنیم تا درباره‌ی این موضوعات آرای معقول حاصل کنند، و این توانایی را بدست آورند که به‌حوی مسحوم و ثمربخش به‌تفکر درباره این موضوعات ادامه دهند

در آموزش، شوه مناسب آن است که کار را با موضوعی آغاز کنیم که برای دانشجویان جذاب باشد ما با علم به این نکته، در آغاز هر فصل بحث خود را با داستانی ملموس طرح یک مثال یا یک نقل قول آغاز می‌کنیم و سپس به تدریج موضوع را در سطحی وسیعتر مورد بحث قرار می‌دهیم ما می‌کوشیم دانشجویان را به‌طور طبیعی وارد موضوع کنیم و آنها را تشویق بماییم که پاسجهای فکوره‌انه بدهند تمام تلاش ما آن است که آنچه را عرصه می‌کنیم، توضیح دهیم و مفهوم بماییم ما سالها این شیوه را در آموزشهایمان آموده‌ایم و به‌کارآیی آن اطمینان داریم

علی‌رغم ترتیب کاملاً منطقی‌ای که بر هفت فصل اول حاکم است، استادانی که از این کتاب استفاده می‌کنند، می‌توانند فصول را مطابق هر نظمی سامان بدهند، چرا که این موضوعات تقریباً مستقل از یکدیگرند بدون شک مطالعه منون تکمیلی، ترجیحاً مساع اصلی، می‌تواند به [درک محوای] هر فصل یاری رساند در انتهای هر فصل پرسشهای درباره متن آمده است، این پرسشها هم برای مرور فردی مفیدند، هم برای بحثهای جمعی در کلاس مناعی هم [برای مطالعه بیشتر] درباره هر موضوع پیشنهاد شده است، و به این ترتب دانشجویان می‌توانند مسائل را به تفصیل بیشتری پیگیری کنند فهرست اسامی و فهرست موضوعات برگزیده، دانشجویان را قادر می‌سازد که آراء و مفاهیم مورد نظرشان را راحت‌تر پیدا کنند

در میان فیلسوفان معرب‌رمن، تعلق خاطر دیربانی نسبت به حداشناسی بوحیدی^۱ وجود داشته است از این رو کتاب حاضر عمدتاً به‌جذب درباره موضوعات مربوط به این دیدگاه می‌پردازد یعنی دیدگاهی که قابل به‌وجود موجودی مجرد، برتر و متعالی از جهان است موجودی که قادر مطلق عالم مطلق و حبر(حواه) محص است البته این همان

1 *theism*

دیدگاهی است که به‌بیان دقیقتر موسوم به حداشناسی توحیدی کلاسیک است ادیان توحیدی بررگ (یهودیت، مسیحیت و اسلام) اساساً در این تلقی از خداوند شریک‌اند ما عمدتاً مباحث مربوط به حداشناسی توحیدی کلاسیک را مورد توجه قرار می‌دهیم اما بعضی مباحث یا ابواعی از مباحث را هم که به‌طور احص به حداشناسی مسیحی مربوط است، مورد ملاحظه قرار خواهیم داد علت اصلی این امر آن است که در میان فیلسوفان دین انگلیسی-آمریکایی توجه نسبت به حداشناسی مسیحی بسیار شایع است همچنین ما در حای خود نشان می‌دهیم که مسائل مورد بحث، در قلمروی نظامهای الهاتی و ادیان غیرتوحیدی بررگ چه سروشتی می‌یابد بنابراین دانشجویان تا حدی با هسودنوسم بودیسم و سایر سسته‌های غیرعربی آشنا می‌شوند در واقع، ما معتقدیم که رجوع به سسته‌های دینی غیرعربی می‌تواند موجب وسعت دید دانشجویان نسبت به این موضوعات شود

اگرچه پژوهشی از این دست، تقریباً به‌حوی احتیاط‌ناپذیر حدی از آشنایی با سست دینی یا مفاهیم کلامی مورد بررسی را مفروض می‌گیرد، اما ما می‌کوشیم تا در این رمیه حداقل مفروضات را در میان آوریم کمال مطلوب آن است که خوانندگان ما تا حدی با ایمان دسی عربی و بیر آن نوع اعتقاداتی که وجه ممیز ادیان توحیدی به‌طور کلی است، آشنایی حاصل کنند اما ما به‌حد کافی درباره این اعتقادات شرح و توضیح می‌دهیم، به‌طوری که حتی افراد مبتدی هم بتوانند سریعاً آموخته‌ها و مفاهیم دینی مورد بحث را دریابند گذشته از آن، فرص ما بر این نیست که خوانندگان معتقد به خداوند هستند یا سست به عقائد دینی حاصی ایمان می‌وررند

ما تمام موضوعاتی را که معمولاً در کناهای فلسفه دین مطرح است، مورد بحث قرار داده‌ام، و در عس حال معدودی از موضوعات بحث‌انگیری را هم که مورد علاقه اهل فن است مطرح کرده‌ایم فصل ۱، با تدکار تعلقات دینی عمیق نوع شر و بیر تعریف ایسکه بررسی فلسفی دین دقیقاً چگونه چیری است، آغاز می‌شود فصل ۲، به بررسی آن چیری می‌پردازد که چه‌سا برای سساری از مردم آشناترین و عیبی‌ترین نوع تماس با دین است یعنی تجربه دینی ما پرسشهایی از ایس قسبل را بررسی می‌کنیم آیا در میان تمام تجربه‌های دینی ساحنا را هسته مشترکی وجود دارد و آیا این تجربه‌ها می‌توانند در توحیه اعتقادات دینی به‌کار آمد یا حبر؟ در فصل ۳ از بحث درباره تجربه فراتر می‌رویم و این موضوع را بررسی می‌کنیم که آیا تعهدات دینی موضوع ارربانی عقلانی واقع می‌شوند یا حبر نسبت دو موضع افراطی را مورد ملاحظه قرار می‌دهیم (یعنی عقل‌گرایی

تأمل در باب خداوند در جستجوی حقیقت عایی

دس نیرویی قوی در زندگی بشر است

- مردم در جامعه کرومگون^۱ شکارچی مرده را در محلی دحه‌ماند دس می‌کند و دوروبر او را نا اشاء مقدی مانند سره، گردسدهای تریسی و ظروف بحت و بر پُسر می‌کند، آنجا که گویی ممکن است وی حیات دیگری را تجربه کند
- افراد یک قبیله بدوی به درگاه روح بزرگ آسمان دعا می‌کند تا آنها را سه‌عین عنایت بگرد و باران را [از ایشان] دربع بکند
- در ژاپن مدرن یک فرد دن بودیست در باب وحدت میان «من» و «نا-من» تأمل می‌کند
- در طول ماه رمضان، ماه مقدس مسلمانان، اعضای یک خانواده متدین مراکشی از طلوع تا غروب حورشید روره می‌گردند
- در یکشنبه عید ناک، مومنان مسیحی در سراسر جهان رستاخِر عسی را حش می‌گردند مسحمان این کار را دوهزار سال است که انجام می‌دهند

قرانس فراوانی وجود دارند دال بر اینکه انسانها سه‌حو احتتاب‌ناپذیری دسی هستند قابل بدوی و ماقبل تاریخی سوانق^۲ دیی خود را در قالب اعمال

حاکمی از حنادار پدشاس طسعت^۱ و تویم پرستی^۲ نشان می‌دادند از فحر تمدن، ادیان فراوانی ندید آمده‌اند و هر کدام به‌نحو سسار پبچنده‌ای توسعه و تکامل ناه‌اند برای مثال، ادیان جهانی پیشرفته‌تر مفهوم حقیقت عانی^۳ را تا حد ریادی معقول و پبچنده کرده‌اند [این حقیقت] برد بهودن «بهوه» اسب، برد مسیحان «حدای متحلی در نلث»^۴ اسب، از نظر مسلمانان «الله» اسب، برد هندوها «شیوا» یا «ویشو» اسب، و از نظر تراوادا بودسها «سروانا» اسب [۱] حی کسانی که برای انکار خداوند انرژی فراوانی صرف می‌کند (نظر مدلس ماری اهر^۵ و انجمن ملحدان امریکانی [۲]) به‌نحو خاصی بر تأثیر عمیق خداوند بر زندگی بشر گواهی می‌دهند

تعریف دین

بعارف ریادی از دین وجود دارد [۲] بی‌نل^۶ (۱۸۳۰-۱۹۰۲) بوش که «در حقیقت، دین وضعی روحی یا حالتی^۷ نان و حرمت‌آمر است که آنرا «حشت»^۸ می‌خوانم» برادلی^۹ (۱۸۶۴-۱۹۲۴) می‌گفت که «دین، بش از هر چبر کوششی اسب برای انکه حقیقت کامل حبر را در تمام وجود هستی‌مان بازمانم» و حمر مارتسو^{۱۰} (۱۸۰۵-۱۹۰۰) مدعی بود که «دین اعتقاد به‌حدانی همیشه رنده اسب، یعنی اعتقاد به‌اراده و دهی الهی که حاکم بر جهان است و با نوع بشر مناسات اخلاقی دارد» روش اسب که هر کدام از این تعارف و بزگی متفاوتی را مورد ناکند قرار می‌دهند تی‌نل بر حشت نکه می‌رند، برادلی دس را نا حبر پسوند می‌دهد، و مارتسو اعتقاد به‌حسه‌های اخلاقی نکنارستی^{۱۱} را مورد توجه قرار می‌دهد

- 1 animistic
- 3 Ultimate Reality
- 5 Madalyn Murry O Hair
- 7 disposition
- 9 F H Bradley
- 11 ethical monotheism

- 2 totemistic
- 4 Trune God
- 6 C P Tiele
- 8 piety
- 10 James Martineau

تعارف دیگر دس و بزگی‌های خاص دنگری را منظور می‌کند، و بزگی‌هایی نظیر انحام ماسک، دعا و ارتباط نا حدانان و به‌نظر می‌رسد که هر کدام از این تعارف حطی از اعسار و معمولت دارند ادیان، سسار پبچنده هستند سائران شرط عقل آن است که هح و حه معرفدی را تعریف کامل [دس] بلقی نکسم برای مثال، ادیانی اسدانی، نظر ادیان شمی^۱ وجود دارند که به‌نظر می‌رسد اعمال حصوع‌آمرشان ناشی از ترس نا طمع است، نه ناشی از احساس حشت نان سائران تعریف تی‌نل جامع بست همچس ادیان فابل به‌چندحدانی^۲ (نظر ادیان یونان و مصر ناستان) هم وجود دارند که معقد بیسند جهان فرمانروای الهی واحدی دارد سائران تعریفی هم که مارتسو عرضه کرده نمی‌تواند تمام ادیان را دربر نگیرد

این اشارات محمل نشان می‌دهند که بعارف کردن دس دشوار است از سوی دیگر، وقتی که ما از دس به‌طور کلی سحس می‌گوییم، در معرض حطر بی‌دقی و مبهم‌گویی هسسم، و چه‌سا حسی طرانف مهم و سحده ادیان موحود را تحریف کسم برای مثال، دس معمولاً (و نه همیشه) نا [اعفاد نه] فلمر و بی مافوق طسعی یا الهی همراه اسب اما اعتقاد به‌نک قلمرو مافوق طسعی در بعضی ادیان وجود ندارد (نظر مکاتب بودانی که فابل به‌وجود خداوند نیستند^۳)، و در ادیانی هم که وجود دارد (نظر تانوسسم، هندوسسم و اسلام) نشهای سسار متفاوتی ایفا می‌کند در میان ادیان تفاوت‌های عظمی وجود دارد، نه‌همس دلیل اسب که نافتس یک حدافل مسترک نا سحس گفس بفضلی از «دس به‌طور کلی» دشوار است از سوی دیگر، ناکند صرف بر یک دس خاص عالنا موحب می‌شود که ما بعضی و بزگی‌های سسار کلی را که ظاهرأ ادیان در آنها سهیم هسسد، معقول بهیم نا کم‌اهمب نداسم ممکن است ما نا ملاحظه دشواری‌های موحود در تعریف و اطلاق لفظ دس، احساس کسیم که گویی راه‌حل نهانی و قطعی برای همیشه از دسرس ما به‌دور اسب اما در پزوهش

1 Shamanistic
3 nontheistic

2 polytheistic religions